

Ergetowski, Ryszard

30-lecie wrocławskiej placówki Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 28/2, 501-504

1983

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

INSTYTUT HISTORII NAUKI, OŚWIATY I TECHNIKI PAN

30-LECIE WROCŁAWSKIEJ PLACÓWKI INSTYTUTU HISTORII NAUKI,
OŚWIATY I TECHNIKI PAN

1.

Wrocławska Filia IHNOiT PAN wywodzi się z powstałej w 1953 r. Pracowni Historii Geografii i Kartografii, podlegającej wówczas Instytutowi Geografii PAN w Warszawie. Placówkę wrocławską powierzono prof. Bolesławowi Olszewiczowi od 1946 r. kierownikowi pierwszej w kraju katedry geografii historycznej w Uniwersytecie Wrocławskim. Głównym celem Pracowni była kontynuacja rozpoczętej przez niego pracy jeszcze w okresie międzywojennym z zakresu dziejów geografii i kartografii polskiej oraz Polski dotyczącej.

Choć w 1963 r. prof. B. Olszewicz przeszedł w uniwersytecie na emeryturę, to jednak pozostawał nadal kierownikiem Pracowni PAN. W 1969 r. placówkę tę przejął Zakład Historii Nauki i Techniki PAN, a opiekę nad nią objął kierownik Pracowni Nauk Przyrodniczych — prof. Józef Babicz. Pracownikami w tym czasie byli: dr Aniela Drozdowska i mgr Wiesława Wernerowa. Po przejściu w 1969 r. dr Drozdowskiej na emeryturę, na jej miejsce zatrudniony został dr Zbigniew Rzepa. W tym roku na emeryturę przeszedł również prof. B. Olszewicz, lecz mimo to opiekował się wciąż Pracownią, która nadal zajmowała się dziejami kartografii.

Jednocześnie zaczął się w tym czasie krystalizować w Pracowni drugi nurt działalności: badania nad polską kulturą i nauką na Śląsku. Łączyło się to z przejściem w 1969 r. kierownictwa we wrocławskim ośrodku przez prof. Stanisława Szpilczyńskiego i zaangażowaniem nowych pracowników: w 1969 r. dra Ryszarda Ergetowskiego, w 1971 r. dra Jerzego Burchardta oraz w 1978 r. dra Przemysława Rybki.

W 1974 r. wrocławski ośrodek po przekształceniu Zakładu Historii Nauki i Techniki w Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki otrzymał status filii. Po przejściu w 1980 r. prof. S. Szpilczyńskiego na emeryturę, kierownikiem jej mianowano dra R. Ergetowskiego. W 1981 r. Wrocławska Filia nawiązała stałe kontakty z Filią Krakowską, organizując wspólne posiedzenia informujące o aktualnych pracach, które interesowały oba środowiska. Podobną współpracę zaplanowano z Societas Jablonoviana w Lipsku (dr Eduard Merian) oraz sławistami z Berlina (prof. Othmar Feyl i dr Heinz Pohrt), której jednak dotąd nie udało się przeobrazić w określone formalnie między obu stronami kontakty.

2.

Utworzona w 1953 r. wrocławska Pracownia Historii Geografii i Kartografii przy Instytucie Geografii PAN była — jak zaznaczono — ściśle związana z osobą prof. B. Olszewicza. Dziedzina tą zajmował się od 1918 r.; już w 1921 r. wydał książkę *Polska kartografia wojskowa*, która stała się *de facto* fundamentalnym opracowaniem dziejów naszej kartografii. Głównym celem działalności trzyosobowej Pracowni było kontynuowanie prac nad „przeglądem chronologiczno-bibliograficznym” kartografii polskiej za okres od XV do XVIII wieku, których rezultaty zostały opublikowane jeszcze w latach trzydziestych; obecnie szło o wiek XIX. Placówka prof. B. Olszewicza prowadziła równocześnie prace bibliograficzno-dokumentacyjne, stanowiące podstawowy warsztat badacki dla historyków geografii, kartografii, odkryć geograficznych i dziedzin pokrewnych. Ta działalność doprowadziła do integracji wokół wrocławskiej Pracowni niemal wszystkich w kraju pracowników i miłośników dawnych map polskich. W rezultacie większość doktoratów i habilitacji z tego zakresu była kierowana lub recenzowana przez prof. B. Olszewicza. Ponadto dzięki dr A. Drozdowskiej — adiunktowi Pracowni i długoletniemu współpracownikowi Profesora — polscy bibliotekarze otrzymali od dawna oczekiwaną instrukcję (nad którą zastanawiamy się od 1915 r.) do opracowywania zbiorów kartograficznych. Również Pracownia — jako jedyna tego typu w Polsce — uczestniczyła w sposób bardzo widoczny w ustalaniu i opracowywaniu słownikowych haseł z zakresu historii geografii, kartografii, podróży i odkryć geograficznych, jak też wkładu Polaków do tych dyscyplin. Dodać należy, iż ożywione kontakty prof. B. Olszewicza z uczonymi oraz placówkami zagranicznymi przyczyniły się do podniesienia rangi historii polskiej kartografii i geografii.

Mimo iż Pracownia w związku ze zmianami organizacyjnymi, spowodowanymi odejściem w 1969 r. prof. B. Olszewicza na emeryturę, przestała formalnie istnieć, to jednak faktycznie jej program był nadal realizowany — aż do zgonu Profesora w 1972 r. Po odejściu B. Olszewicza pozostał do dyspozycji pracowników i szerszego grona badaczy specjalistyczny księgozbiór liczący kilka tysięcy tytułów, jak również profesjonalne katalogi.

Pozostali pracownicy, tj. mgr W. Wernerowa i dr Z. Rzepa, zostali przesunięci do podlegającego prof. J. Babiczowi Zakładu Nauk Przyrodniczych w Instytucie Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN. Mgr W. Wernerowa kontynuuje prace dokumentacyjne w zakresie bieżącego piśmiennictwa, dotyczącego historii polskiej geografii i kartografii, które prof. B. Olszewicz doprowadził do 1969 r. i wydał pt. *Dorobek polskiej historii geografii i kartografii w latach 1945—1969*. W. Wernerowa ogłosiła dwa dalsze tomy, obejmujące materiały do 1980 r., oraz przygotowuje trzeci z kolei (chronologicznie czwarty) tom tej publikacji. Także w ramach programu badackiego oddała do druku rozprawę opartą na źródłowych materiałach Perthéesa, gromadzonych przez niego w latach 80-tych XVIII stulecia dla opracowania szczegółowych map Polski. Natomiast dr Z. Rzepa, który przyszedł do Pracowni z pewnym dorobkiem na polu szkolnych map historycznych, tu, po ogłoszeniu kilku źródłowych rozpraw na temat dziejów polskiej kartografii historycznej, podjął w ostatnim czasie pracę nad uzupełnieniem i przygotowaniem do druku bogatej bibliografii kartografii polskiej XIX wieku, której prof. B. Olszewicz nie zdołał zakończyć. Równocześnie przez kilka lat prowadził wykłady uniwersyteckie dla studentów geografii i bibliotekoznawstwa. Przez pewien okres był czynnie zaangażowany w prace zespołu Historii Kartografii, który powstał w IHNOiT w 1974 r. — nawiązując do tradycji Zespołu Historii Geografii i Kartografii, stworzonego i kierowanego niegdyś przez prof. B. Olszewicza w ramach Instytutu Geografii PAN. Dodać jeszcze należy, że zarówno mgr W. Wernerowa,

jak i dr Z. Rzepa pracowali dodatkowo nad zaplanowanym przez prof. J. Babicza słownikiem polskim kartografów i geodetów, przygotowując ponad sto haseł.

Z nurtem poczynił geograficzny wrocławskiego ośrodka koresponduje w pewnych punktach naukowa działalność dra Przemysława Rybki. Początkowo zajmował się on astronomią południkową, następnie podjął tematykę z pogranicza astronomii i jej historii, opracowując zarys dziejów pozycyjnych katalogów gwiazd. Do jego znacześniejszych osiągnięć należy publikacja *Katalogi gwiazdowe Maksymiliana Weissego i ich rola w astronomii XIX wieku*. W tej chwili znajdują się w druku jego dwie prace: tom drugi *Historii astronomii w Polsce* (przygotowany wspólnie z prof. Eugeniuszem Rybką) oraz *Katalog gwiazdowy Jana Heweliusza*. Dr P. Rybka jest autorem licznych rozpraw i artykułów zamieszczanych najczęściej w „Uranii”. Dotyczą one głównie polskich astronomów i geodetów, co łączy go z działalnością geografów Wrocławskiej Filii. P. Rybka kończy obecnie pracę nad analizą instrumentarium Heweliusza; wiąże się ona ze zbliżającą, trzeczsetną rocznicą zgonu tego astronoma.

3.

Kiedy w 1969 r. prof. S. Szpilczyński objął kierownictwo Filii, zgodnie ze swymi poprzednimi zainteresowaniami zajął się głównie historią nauk medycznych na Śląsku. Podejmował prace o zasobach z dziedziny nauk przyrodniczych w księżących bibliotekach w Brzegu i Legnicy, o działalności takich postaci jak Witelo, J. Crato, J. Jonston, J. M. Purkynie. Był też autorem syntetycznego ujęcia dziejów naszej medycyny w pierwszej połowie XIX wieku w *Historii nauki polskiej* (t. III). Prof. S. Szpilczyński uczestniczył w wielu kongresach w kraju i zagranicą, występując na nich z referatami o polskiej medycynie. Poza tym prowadził doktoranckie seminarium dla lekarzy, zajmujących się historią nauk medycznych.

Dzieje Śląska — dzielnicy, która najwcześniej w Polsce, bo jeszcze w XIII stuleciu stała się ośrodkiem scjentylicznego traktowania przyrody i wszechświata — stanowią przedmiot badań także dra J. Burchardta i dra R. Ergetowskiego. Obaj weszli do Filii Instytutu z pewnym dorobkiem w tym zakresie. Dr J. Burchardt był już autorem rozpraw o zasięgu języka polskiego w XVIII i XIX w. na Śląsku, o rekonstrukcji zbiorów leśnych w dolinie Baryczy i Wzgórz Trzebnickich, rozważań onomastycznych oraz kilku przyczynków związanych z przygotowywaną wówczas monografią o Witelonie z Wrocławia. Ukazała się ona w 1979 r. pt. *List Witelona do Ludwika we Lwówku Śląskim*. Pozycja ta znalazła żywy oddźwięk nie tylko w kraju, ale i za granicą. Obecnie dr J. Burchardt przekazał do druku nową, napisaną w języku włoskim, biografię Witelona oraz rozprawę o psychopatologii w ujęciu tego uczonego. Poza tym pracuje nad kosmologią i psychologią w ujęciu Witelona.

Natomiast dr R. Ergetowski już przed rozpoczęciem pracy w Filii był autorem książki o wrocławskim historyku Auguście Mosbachu oraz kilku drobniejszych rozpraw o postaciach związanych z polsko-niemieckim pograniczem naukowym ze szczególnym uwzględnieniem ich związków ze Śląskiem. Pośród nich można wymienić: Ch. F. Paritiusa, A. Mahrburga, W. A. Maciejowskiego, J. S. Bandtkiego. Z czasem Ergetowski rozszerzył swe zainteresowania na związki Polaków z uczelniami Lipska, Berlina i Heidelberga. Wynikiem tych penetracji jest kilka szkiców, ukazujących studia w tamtejszych uczelniach takich postaci, jak: J. K. Plebański, J. Strozecki, F. Czerny-Schwarzenberg, M. Fierich, A. Dybek, A. S. Jurasz. Niebawem ma się ukazać opracowana przez dra R. Ergetowskiego monografia *Studencie organizacje Polaków w Uniwersytecie Lipskim*. Poboczną strefą jego zaintere-

sowań są sprawy biblioteczne. Ogłosił z tego zakresu kilka publikacji: o księgozbiorach klasztornych na Śląsku z XVII wieku, o dziejach Strahovskiej Książnicy w Pradze oraz książkę *Universitätsbibliotheken und Bibliotheken der Akademie der Wissenschaften in Polen*. W chwili obecnej przygotowuje do druku blok listów wrocławskiego historyka J. Caro pisanych do Polaków.

4.

Dokonując przeglądu prac Wrocławskiej Filii w ciągu jej trzydziestoletniego istnienia, należy stwierdzić, iż choć przechodziła ona przez różne organizacyjne zmiany i przekształcenia, potrafiła uzyskać znaczne wyniki, utrwalając je w wielu publikacjach. Ostateczne ustalenie jej bytu jako Filii Instytutu HNOiT PAN pozwala obecnie na racjonalną i planową politykę zarówno kadrową, jak i badacką. Zdaje się, że utrzymując dotychczasowe kierunki prac, należałoby widzieć w perspektywie rozszerzenie zagadnień śląskich na bardziej ogólną problematykę polsko-niemieckich związków naukowych, wykorzystując do tego celu istniejące miejscowe zbiory oraz kontakty ze slawistycznymi środowiskami Lipska i Berlina. Szczególnie gdy chodzi o wiek XIX, archiwa i biblioteki niemieckie są wielce zasobne w nie wykorzystane dotychczas materiały z zakresu tej tematyki. Otwierają się więc znaczne możliwości interesujących badań, które należy brać pod uwagę w dalszej działalności Filii.

Ryszard Ergetowski
(Wrocław)

ZEBRANIA NAUKOWE ZAKŁADU HISTORII NAUK SPOŁECZNYCH

1.

Na posiedzeniu w dniu 22 października 1982 r. mgr Adam Skura wygłosił referat opracowany we współpracy z drem R. Ergetowskim, dotyczący związków Jerzego Samuela Bandtkiego z uczonymi czeskimi i słowackimi.

Jerzy Samuel Bandtkie, filolog i bibliotekarz, od 1811 r. kierownik Biblioteki Jagiellońskiej i profesor, zainteresował prelegenta głównie w aspekcie powiązań z uczonymi i działaczami narodowymi — czeskimi i słowackimi.

Referat opracowano na podstawie kwerendy epistolograficznej. Stwierdzono, iż Bandtkie w latach 1753—1829 pozostawał w żywych kontaktach z Józefem Dobrovskim, w latach 1791—1861 z Wacławem Hanką, w latach 1795—1852 z Janem Kollárem i od 1795—1861 z Pawłem Šafárikim. Najwcześniej, bo w roku 1810, nawiązał korespondencję z twórcą slawistyki — Dobrovskim. Na rok 1819 przypada początek kontaktów z Hanką, a od roku 1827 datuje się łączność z Šafárikim i Kollárem. Najdłużej trwała i największy ciężar gatunkowy miała wymiana listów z Dobrovskim. W biografii naukowej Bandtkiego kontakt z tym uczonym europejskiej miary odegrał wielką rolę. Wzajemna wymiana wiadomości i dyskusje językowe i historyczne znalazły swoje odbicie w dziełach obu uczonych, przede wszystkim Bandtkiego, tak np. w *Gramatyce języka polskiego dla Niemców*, w drugim i trzecim wydaniu *Dziejów Królestwa Polskiego*, w *Historii drukarni krakowskich*. Częstym tematem korespondencji zarówno z Dobrovskim, jak i z pozostałymi uczonymi czeskimi, była wymiana dzieł własnych i innych wydawnictw